

Odkritje spominske plošče na mestu prvega Zavoda za slepe v Ljubljani

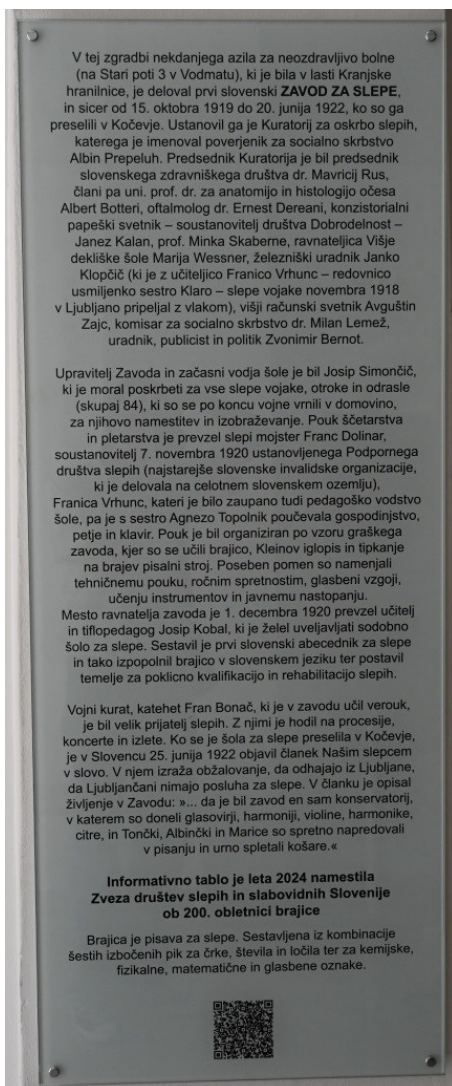
Zgodovina ustanavljanja in ugašanja vzgojno izobraževalne ustanove za slepe in slabovidne

Marino Kačič

Objavljeno v reviji: [Rikoss 2024 / 2](#)

Članek obravnava zgodovino in razvoj Zavoda za slepe v Ljubljani, ustanovljenega po prvi svetovni vojni, ter postavitve spominske plošče na mestu, kjer je zavod takrat deloval. Opisuje premeščanje zavoda iz Ljubljane v Kočevje in nazaj ter ustanovitev Centra IRIS. Poudarja izzive pri integraciji slepih in slabovidnih otrok v redne šole, pomanjkanje specializiranih strokovnjakov (tiflopedagogov) in trenutne težave izobraževalnega sistema za slepe in slabovidne otroke.

Odkritje spominske table ob 200. obletnici uporabe brajice in selitev Zavoda za slepe v Kočevje

Zavod za slepe je med letoma 1919 in 1922 deloval v nekdanjem azilnem domu, zdaj stari stavbi Ginekološke klinike na Šlajmerjevi 3 v Ljubljani. V spomin na to obdobje je bila na stavbo postavljena spominska tabla. Njeno slavnostno odkritje je potekalo 5. junija 2024, ob 200. obletnici prve uporabe brajice in selitve Zavoda za slepe v Kočevje. Dogodka so se poleg predsednice RS, dr. Nataše Pirc Musar, kot glavne govornice, udeležili še ministrica za kulturo, dr. Asta Vrečko, generalni direktor UKC Ljubljana, dr. Marko Jug, predsednik Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije, Matej Žnuderl, predsednica Sveta za invalide RS ter Nacionalnega sveta invalidskih organizacij Slovenije, mag. Mateja Toman, državni sekretar na Ministrstvu za zdravje, Denis Kordeš, ter prof. Stane Padežnik, pobudnik postavitve spominske table.

Slika: Notranja spominska plošča

Slika: Svečano odkritje postavitve spominske plošča

Ob tej priložnosti je primeren trenutek tudi za osvetlitev dogodkov, povezanih z ustanavljanjem, premestitvami in ugašanjem edine še delujoče izobraževalne ustanove za slepe in slabovidne od njenega začetka do danes. Spoznali bomo, da je to obrobna in premalo obravnavana tema v vzgojno izobraževalnih in socialnih politikah naše družbe in da se način delovanja izobraževalnih ustanov za slepe in slabovidne v zadnjih 100 letih ni bistveno spremenil. Odgovorni bodo verjetno to zanikali in predstavili dosežke, vendar je namen tega prispevka osvetliti tudi drugo plat, ki se pogosto zamolči.

Prva izobraževalna ustanova za slepe v Ljubljani

Po prvi svetovni vojni je bil v Ljubljani ustanovljen zavod za slepe otroke. Pobuda za odprtje te ustanove je nastala zaradi nekaj deset fantov, ki so na fronti oslepeli in se konec leta 1918 vrnili v Ljubljano. Tem so se pridružili tudi slovenski slepi otroci, ki so bili do takrat nastanjeni v avstrijskih zavodih za slepe (Dobaja, 2024). Zanimivo je, da so vse dežele v okviru tedanje Avstro-Ogrske že dolgo prej imele tovrstne institucije, le dežela Kranjska ne. Na primer, v Zagrebu je bil ustanovljen Zavod Vinko Bek že leta 1895 (Kačič, 1993). Naši slepi otroci pa so morali odhajati v druge kraje, na primer v Gradec ali Dunaj, kjer so govorili nemško, zato je večina otrok ostajala doma, neizobražena. Sklepamo lahko, da je to eden od razlogov za trdovratne težave pri zaposlovanju slepih in slabovidnih, kjer imajo delodajalci pogosto še vedno zadržke.

Narodna vlada v Ljubljani je leta 1919 ustanovila Zavod za slepe, v okviru katerega je s šolskim letom 1919/20 začela delovati dvorazredna osnovna šola (Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, št. 152_1919). V šolskem letu 1921/22 je bila dvorazredna osnovna šola preoblikovana v trirazredno. V zavodu je delovala tudi obrtna nadaljevalna šola s pletarsko in ščetarsko delavnico. Za obrtno nadaljevalno

šolo se je še posebej zavzemal tedanji predstojnik šole, Josip Kobal (Dobaja, 2024; Golob, 1999).

Premestitev Zavoda za slepe otroke v Kočevje

Že po treh letih delovanja Zavoda za slepe v Ljubljani, leta 1922, je ministrstvo za narodno zdravje kupilo stavbo zavoda za svoje potrebe in zavod preselilo v Kočevje, kjer je deloval kot triletka do konca leta 1944. Nato se je zavod zopet preselil v Ljubljano in začasno gostoval v prostorih Zavoda za gluhe.

Tudi po koncu druge svetovne vojne je bilo vprašanje prostora za slepe otroke še vedno aktualno, s predlogi za ponovno preselitev zavoda izven Ljubljane vse do junija 1945. Na primer, minister za zdravje Marjan Ahčin je 21. junija 1945 predlagal premestitev Zavoda za slepo mladino iz Ljubljane v Jelšingrad pri Šmarju pri Jelšah. Delegatka Zavoda za slepo mladino, Vilma Kralj, je v dopisu prosvetnemu ministrstvu 25. junija 1945 zapisala, da je zavod v prvi vrsti šolska ustanova, ne zavetišče. Njegova naloga je "da nudi zdravim slepim splošno in poklicno izobrazbo" (Dobaja, 2024). Kljub prizadevanjem za premestitev je zavod ostal v Ljubljani, predvsem po zaslugi ravnateljice Bogomire Dobovšek in ministrice za prosveto Lidije Šentjunc (Dobaja, 2024; Golob, 1999).

Razvoj Zavoda za slepo mladino in ustanovitev Centra IRIS

Leta 1946 je Ministrstvo za prosveto RS končno dodelilo prostore bivšega zavoda "De Notre Dame", kamor se je preselil Zavod za slepo mladino. Leta 1965 se je zavod preimenoval v Zavod za slepo in slabovidno mladino, leta 2016 pa v Center IRIS (Golob, 1999; Zgodovina – Center IRIS). Center IRIS je nastal z združitvijo Zavoda za slepo in slabovidno mladino in Centra slepih in slabovidnih v Škofji Loki, kjer je bila srednja šola za slepe in slabovidne ter oddelek za rehabilitacijo. Z združitvijo naj bi na enem mestu pokrivali in razvijali vse te storitve. Vendar je to dejansko pomenilo začetek zatona sistematičnega razvoja izobraževanja slepih in slabovidnih.

Center IRIS je vse bolj prevzemal otroke s kombiniranimi motnjami in od šolskega leta 2021/2022 prvič začel izvajati tudi prilagojeni izobraževalni program z enakovrednim izobrazbenim standardom za otroke z avtističnimi motnjami. Razmerje je zdaj v prid slednjih in ne več v prid slepih in slabovidnih. Poleg tega Republika Slovenija ne izobražuje specializiranih strokovnjakov (tiflopedagogov), kar je velika posebnost v Evropi. Izobraževanje je prepuščeno posameznim strokovnjakom na osnovnih šolah, ki se trudijo po svojih najboljših močeh, vendar temu ne moremo reči sistematično izobraževanje in razvoj specializiranih pristopov. Starši pogosto poročajo o segregacijskih učinkih v rednih oziroma inkluzivnih izobraževalnih šolah.

Usihanje specializiranega izobraževanja za slepe in slabovidne otroke

Leta 2000 je stopil v veljavo Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Ta zakon je staršem in njihovim slepim ter slabovidnim otrokom omogočil zakonsko

podlago za vključitev v redne izobraževalne ustanove. Res je, da so bili nekateri otroci že prej vključeni v osnovnošolske programe rednih šol, prav tako v srednješolske in visokošolske programe, vendar je to bilo na podlagi dobre volje vodstev in učiteljev posameznih izobraževalnih ustanov.

Z uzakonjeno integracijo se je začel velik odliv otrok in mladostnikov iz Zavoda za slepo in slabovidno mladino, sedanjega Centra IRIS. Pomanjkanje otrok so nadomestili s sprejemanjem otrok s kombiniranimi motnjami. Zadnja leta je večje število otrok z motnjo avtističnega spektra. Nekateri strokovnjaki in starši se sprašujejo, kako je mogoče to kombinirati v učnem procesu. Prav tako je bilo odprto vprašanje, ali bo ta ustanova zaradi starih, za delo nevarnih prostorov obstala ali se jo bo zaprlo za namene izobraževanja slepih in slabovidnih otrok, ki se želijo vključiti v ta program.

Okrogla miza, ki je potekala 11. junija 2024 na Univerzitetnem rehabilitacijskem inštitutu RS Soča z naslovom "Izobraževanje slepih in slabovidnih otrok – zaton ali pričetek nove ere", je gostila predstavnike Ministrstva za šolstvo, Pedagoške fakultete, redne osnovne šole, v katero je vključen osnovnošolec z oviro vida, in druge strokovnjake. Razpravljali so o vseh odprtih vprašanjih.

Najbolj jasen odgovor je bil, da se bo šolski del stavbe Centra IRIS podrl in zgradil na novo, domski del pa renoviral v prihajajočem šolskem letu. Na Pedagoški fakulteti obstaja pripravljen program za izobraževanje specializiranih pedagogov (tiflopedagogov), vendar financiranja zanj ni, zato ni razpisanih mest za vpis novih študentov. V zavodu bodo sprejemali vse več otrok z drugimi posebnimi potrebami oziroma motnjami. Iz vsega tega bi se dalo sklepati, da odhaja organizirana institucionalna oblika izobraževanja slepih in slabovidnih otrok v Sloveniji v smer usihanja in z leti najbrž v zaton.

Ali inkluzija ustrezno nadomešča segregirano izobraževanje?

Prva leta po sprejemu Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami se je zdelo, da so vsi zadovoljni, razen zaposlenih v specializiranih zavodih. Slednji so izgubljali delo in zato poskušali preusmeriti programe v mobilne službe za podporo slepih in slabovidnih otrok, integriranih v rednih šolah. Nekateri raziskave kažejo, da so obstajali primeri dobre prakse, ki so pokazali, kako bi lahko potekal proces integracije oziroma inkluzije v redne šole. Po drugi strani se je pokazalo, da izobraževalni sistem ni bil pripravljen na to. Še več, celo petnajst let po sprejemu Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami so raziskave pokazale, da učitelji (razen izjem) niso pripravljeni prilagoditi ravnanja v smer inkluzivnega vedenja. To zahteva spremembo tako pri učencu s posebnimi potrebami kot pri učitelju oziroma izobraževalnem programu. Namesto tega so odgovornost za uspeh otrok s posebnimi potrebami prenesli na starše. Strokovnjaki, ki so to raziskovali, menijo, da ni niti politične niti strokovne volje, pa tudi ne prave vizije, kako to uveljaviti (Merljak, 2015).

Na nesprejemljive težave, ki jih 24 let po uveljavitvi Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami še vedno nismo rešili, kažejo tudi rezultati ankete za starše slepih in slabovidnih otrok, ki so vključeni v enega izmed vzgojno-izobraževalnih

programov. Spletno anketo, v kateri je sodelovalo 24 staršev, je maja 2024 pripravila Zveza slepih in slabovidnih kot pripravo na zgoraj omenjeno okroglo mizo, ki je potekala 11. junija 2024. Izpostavljam nekatere ključne rezultate te ankete:

- Starši so opozorili na pomanjkanje prilagojenih osnovnih učnih materialov, kot so učbeniki, delovni zvezki, učni listi in knjige za domače branje. Učbeniki se prilagajajo šele sredi šolskega leta ali pa sploh ne, zato morajo za to sami poskrbeti.
- Starši opažajo, da je pomanjkanje kadra vzrok za številne težave na področju vzgoje in izobraževanja. Tiflopedagogov je premalo.
- Starši bi si želeli boljšo povezanost med ustanovami, ki delujejo na področju pomoči slepim in slabovidnim. Izkušnje kažejo, da se aktivnosti včasih podvajajo, včasih jih nihče ne opravlja, ali pa si odgovornosti vsak po svoje razlaga.
- Starši so hvaležni za priložnost, da glasno spregovorijo o teh težavah, saj se jim prepogosto zdi, da to nikogar ne zanima in da je pristojnim organom vseeno.

Izkušnje zadnjih 100 let jasno kažejo, da se izzivi v izobraževanju slepih in slabovidnih otrok ponavljajo. Kljub sprejetju Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami leta 2000, ki je omogočil integracijo teh otrok v redne šole, se soočamo z znatnimi težavami pri izvedbi teh politik. Pomanjkanje specializiranih strokovnjakov, kot so tiflopedagogi, ter nezadostna prilagoditev učnih programov in materialov, so med največjimi izzivi. Starši poročajo o segregacijskih učinkih in pomanjkanju podpore, kar kaže na potrebo po bolj sistematičnem pristopu in boljšem sodelovanju med izobraževalnimi ustanovami.

Okrogla miza, ki je potekala 11. junija 2024, je ponovno odprla razpravo o teh vprašanjih in ponudila nekaj rešitev, kot je gradnja novega šolskega dela stavbe Centra IRIS. Kljub tem prizadevanjem pa ostaja občutek, da organizirana institucionalna oblika izobraževanja slepih in slabovidnih otrok v Sloveniji počasi izginja. Za uspešno prihodnost teh otrok je nujno, da se oblikujejo konkretne, dolgoročne strategije, ki bodo zagotovile enakovredne izobraževalne možnosti za vse otroke z težavami vida, ne glede na njihove potrebe.

Literatura

1. Dobaja, D. (2024). Ljudje z oviro sluha do 1945. Inštitut za novejšo zgodovino.
2. Golob, M. (1999). Pot k svetlobi. (Dopolnjena izdaja).
3. Kačič, M. (1993). *Adaptacija družine na pojav slepote*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
4. Merljak, S. (2015). Inkluzija ni le za otroke s posebnimi potrebami. Delo. Pridobljeno 12. 6. 2024, s <https://old.delo.si/sobotna/inkluzija-ni-le-za-otroke-s-posebnimi-potrebami-pri-nas-vsi-neradi-hodijo-v-solo.html>
5. Uradni list Deželne vlade za Slovenijo (št. 152_1919). Ustanovitev Zavoda za slepe.
6. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2000). Pridobljeno s <https://pisrs.si/pregledPredpisa?sop=2000-01-2496>
7. Zgodovina – Center IRIS (Pridobljeno 12. 6. 2024). <https://center-iris.si/onas/zgodovina/>